

A1.

Επομένως, ούτε εκ φύσεως, αλλά ούτε και αντίθετα προς τη φύση μας υπάρχουν οι αρετές μέσα μας, που όμως έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, αλλά γινόμαστε τέλει με τον εθισμό. Ακόμα, όσες ιδιότητες έχουμε από τη φύση, πρώτα αποκτούμε τις δυνατότητες αυτών και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα που φαίνεται στις αισθήσεις μας· γιατί δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις (της όρασης και της ακοής), επειδή είδαμε πολλές φορές ή ακούσαμε πολλές φορές, αλλά αντίθετα τις χρησιμοποιήσαμε, επειδή τις έχουμε ήδη, και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει και ξανακάνει χρήση τους)· τις (ηθικές) αρετές όμως τις αποκτούμε, αφού πρώτα προβήκαμε σε ενέργειες άσκησης, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες· γιατί όσα πρέπει να κάνουμε, αφού τα μάθουμε, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα· για παράδειγμα, οικοδόμοι γίνονται με το να χτίζουν σπίτια και κιθαρίστες να παίζουν κιθάρα· με τον ίδιο τρόπο λοιπόν γινόμαστε και δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σόφρονες κάνοντας σόφρονες πράξεις, ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις.

B1.

Στο έργο του «Ηθικά Νικομάχεια», ο σταγειρίτης φιλόσοφος εντάχθηκε στη χορεία των στοχαστών που επιδίωξαν από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. να προσδιορίσουν το περιεχόμενο και του στόχους της ηθικής και της αγωγής. Συγκεκριμένα, στο τέλος του Α΄ βιβλίου ορίζει την ευδαιμονία, ως το ύψιστο αγαθό που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι και διακρίνει την αρετή σε διανοητική και ηθική.

Η αρετή, λοιπόν, κατά τον Αριστοτέλη διαιρείται σε διανοητική και ηθική. Μάλιστα, προκρίνει την απόδοση των γενετικών γνωρισμάτων προκειμένου να ορίσει τα δύο είδη της αρετής. («Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς») Έτσι, τα ορίζει με βάση τον τρόπο με τον οποίο παράγονται και αναπτύσσονται. Πρόκειται, λοιπόν, για το γενετικό ορισμό της διανοητικής και ηθικής αρετής. Η διανοητική αρετή οφείλει κατά το σταγειρίτη τη γένεση και την επαύξηση της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία. («ἢ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον... χρόνου») Σωκράτης και Πλάτωνας δίδασκαν ότι κάθε είδος αρετής είναι προϊόν μαθήσεως. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι μόνο η διανοητική είναι διδακτική, ενώ τη γένεση και την τελείωση της ηθικής αρετής την αποδίδει στο «ἔθος». Ο φιλόσοφος ορίζει ως θεμελιακές διανοητικές αρετές τρεις: «σοφία, σύνεσις, φρόνησις» και πιστεύει ότι ο άνθρωπος φτάνει στην κατάκτησή τους με τη διδασκαλία. Οι διανοητικές αρετές σχετίζονται με τη λογική και ανήκουν στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχής, το «λόγον ἔχον» μέρος. Παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση και την ανάπτυξή τους είναι η εμπειρία και ο χρόνος. Η φράση «τὸ πλεῖον» υποδηλώνει την ύπαρξη κι άλλων παραγόντων που δεν αναφέρονται στο κείμενο. Αντίθετα, ο φιλόσοφος αποδίδει τη γένεση και την τελείωση της ηθικής αρετής στο «ἔθος». Η ηθικοποίηση του ανθρώπου θεωρείται προϊόν συνήθειας. Μέσω της ηθικής πράξης εθίζεται στην αρετή, ενώ οι πρακτικές δραστηριότητες και η καθημερινή άσκηση θα καλλιεργήσουν τις ηθικές ιδιότητες της ψυχής. Οι ηθικές αρετές ανήκουν σύμφωνα με τον Αριστοτέλη στο «επιθυμητικόν» μέρος της ψυχής και η κατάκτησή τους οφείλεται στον εθισμό («ἔθος»), δηλαδή τη συνήθεια που διαμορφώνεται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Ότι το «ἦθος» (=ο χαρακτήρας) δεν είναι απλώς συναρτημένο προς το ἔθος (=τον εθισμό, τη συνήθεια), αλλά ότι εξαρτάται σε απόλυτο βαθμό από αυτό, ήταν μια βαθύτατη πίστη στον Αριστοτέλη.

Ευνόητο, λοιπόν, είναι πως αφού οι διανοητικές αρετές οφείλονται στη διδασκαλία, την κύρια ευθύνη για τη μετάδοσή τους την έχει η εκπαίδευση και οι φορείς της (οι δάσκαλοι), πέρα βέβαια

από την ευθύνη που έχουν και άλλοι παράγοντες, ακόμα και το ίδιο το άτομο. Η διανοητική αρετή δεν ολοκληρώνεται ποτέ, είναι μια πορεία συνεχούς κατάκτησης της γνώσης, γι' αυτό και ο Αριστοτέλης επιλέγει τη λέξη «αύξηση» που δηλώνει διαρκή καλλιέργεια της διάνοιας. Ως προς τις ηθικές αρετές, αφού αυτές είναι προϊόν συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή της βασικό ρόλο διαδραματίζει ο εθισμός, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής την έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή, ο μαθητής. Εξαρτάται, μάλιστα, σε απόλυτο βαθμό από το ίδιο το άτομο αν θα φτάσει στο στόχο του και μάλιστα για να το κατορθώσει πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διά του ἔθους». Σοφός, λοιπόν, γίνεται κανείς με τη βοήθεια του δασκάλου, ενώ αγαθός γίνεται με τη θέληση και την επιμονή του στην άσκηση της αρετής.

B2.

Με τα ηθικά Νικομάχεια, που οφείλουν το όνομά τους στον πατέρα ή το γιο του Αριστοτέλη που πέθανε έφηβος, ο σταγειρίτης φιλόσοφος εντάχθηκε στη χορεία των στοχαστών πριν από τα μέσα του 5^{ου} π.Χ. αιώνα προσπάθησαν να ορίσουν το περιεχόμενο και τους στόχους της ηθικής και της αγωγής, δύο επιστημών που άρχισαν να εμφανίζονται τότε για πρώτη φορά. Μετά τη διατύπωση στο τέλος του Α' βιβλίου του ορισμού της ευδαιμονίας, του μεγαλύτερου αγαθού που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι, ως «ψυχής ενέργεια τις κατ'ἀρετήν τελείαν» και τη διάκρισή της σε ηθική και διανοητική, ο Αριστοτέλης αναλύει από το Β' έως το Ε' βιβλίο την ουσία της ηθικής αρετής.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο σταγειρίτης ξεκινάει το συλλογισμό του διερευνώντας αρχικά τι συμβαίνει σε όσα χαρακτηριστικά έχει ο άνθρωπος εκ φύσεως. Αυτά έχουν εκ των προτέρων μέσα τους τη δυνατότητα να πραγματοποιούν, αλλά η πραγμάτωση αυτή επιτυγχάνεται ύστερα, χωρίς να είναι απαραίτητη η επανάληψη μιας ενέργειας, δηλαδή ο εθισμός. Προς επίρρωση των θέσεων του ο φιλόσοφος, χρησιμοποιεί το παράδειγμα των αισθήσεων· η όραση και η ακοή δεν αναπτύσσονται μέσα από την εξάσκηση, αντίθετα υπάρχουν ήδη ανεπτυγμένες μέσα στον άνθρωπο και αυτός αμέσως προβαίνει στη χρησιμοποίησή τους.

Αντίθετα, στις ηθικές αρετές προηγείται η ενέργεια, δηλαδή η εξάσκηση για να ακολουθήσει η κατάκτηση της ηθικής αρετής. Αλλά για να γίνει η αρετή από προδιάθεση αποκτημένη ιδιότητα, επιβάλλεται η εξάσκηση του ανθρώπου σε αυτή. Έτσι, ο Αριστοτέλης αναφορικά με τον τρόπο άσκησης υποστηρίζει «γιατί όσα πρέπει να κάνουμε αφού τα μάθουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα» (ἅ γάρ δεῖ...μανθάνομεν). Προκειμένου να αποδειχθεί η αλήθεια αυτής της θέσης, επισημαίνονται δύο παραδείγματα από την καθημερινή ζωή: για να αποκτήσει κανείς την ιδιότητα του οικοδόμου ή του κιθαριστή απαιτεί πρώτα να εξασκηθεί στο χτίσιμο ή στο παίξιμο της κιθάρας αντίστοιχα.

Αναλογικά με τα δύο αυτά παραδείγματα, παρατίθενται άλλα τρία προερχόμενα από το χώρο της ηθικής, από τα οποία φαίνεται πως οι δίκαιοι, οι σώφρονες και οι ανδρείοι αποκτούν τις συγκεκριμένες ιδιότητες έχοντας ασκηθεί σε αντίστοιχες δίκαιες, συνετές και ανδρείες πράξεις. Αυτό, επομένως, που συμβαίνει στις πρακτικές τέχνες, συμβαίνει και στις ηθικές αρετές· με την επανάληψη δηλαδή και τον εθισμό σε ηθικές πράξεις αποκτά ο άνθρωπος και τις ηθικές αρετές.

Από όλα τα παραπάνω είναι φανερό πως οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, αφού δεν ακολουθούν την πορεία όσων υπάρχουν μέσα μας από τη φύση. Μετά την απόδειξη της παραπάνω θέσης ο Αριστοτέλης στη συνέχεια του έργου του επιβεβαιώνει τη διαπίστωση αυτή με αναφορά στους νομοθέτες, στόχος των οποίων είναι να κάνουν τους πολίτες καλούς, ασκώντας τους να αποκτούν συγκεκριμένες συνήθειες.

B3.

Από το σχολικό βιβλίο σελίδα 152-153. «Πριν απ' όλα όμως ... ηθικές και διανοητικές».

B4.

ούσης: ουσία

ουσιαστικός-η-ο

ἔσχηκε: κατοχή

σχετικός-ή-ό

πεφυκότεων: φύση

φυσικός-ή-ό

χρησάμενοι: χρήση

χρηστικός

μανθάνομεν: μάθηση

μαθητικός-ή-ό

Γ1.

Γνωρίζω δηλαδή, πως όλοι σας το ξέρετε, ότι ως τώρα έχουν γίνει πολλά παρόμοια γεγονότα, που στην αρχή όλος ο κόσμος τα θεώρησε ως συμφορές και (τους) συμπονούσαν αυτούς που έπαθαν, έπειτα κατάλαβαν ότι οι ίδιες αυτές πράξεις είχαν γίνει αιτία μεγίστων αγαθών. Και ποια είναι η ανάγκη να λέω τα μακρινά γεγονότα; Ακόμα και σήμερα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι πρώτες πόλεις, εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα έφτασαν σε μεγάλη ακμή όχι με την ειρήνη αλλά από αυτά (τα γεγονότα), αφού δυστύχησαν στον πόλεμο, ανέλαβαν πάλι αυτές (οι ίδιες) και απ' αυτές η πρώτη απέκτησε την ηγεμονία της Ελλάδος, η δε δεύτερη τόσο μεγάλη έγινε σήμερα, όσο ποτέ κανένας δεν το περίμενε να γίνει · διότι η φήμη και η δόξα αποκτώνται όχι με την ησυχία, παρά με τους αγώνες.

Γ2.

- (ἔ)
- πορρωτάτω
- εἶ
- ὑμῶν αὐτῶν
- τοῖς ἡγεμόσι
- ᾧετο
- ὑπειλήφθαι
- τοῖς πεισομένοις
- γνοίη
- κατάστηθι

Γ3.

α)

ὑμᾶς: υποκείμενο στο απαρέμφατο ἄγνοεῖν (ετεροπροσωπία)

συμφοράς: κατηγορούμενο στο ἄς μέσω του συνδετικού εἶναι

τοῖς παθοῦσι: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο συνηθέσθησαν

τι: αιτιατική της αιτίας στο δεῖ (λέγειν)

λαβούσας: κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο «τάς πόλεις» (εξαρτάται από το εὑροίμεν ἄν)

ἡγεμόνα: κατηγορούμενο του αντικειμένου «τήν μὲν» από το καταστάσαν.

β)

-Ο ρήτωρ είπεν ὅτι αἱ (γάρ) ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ'ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν (ειδική πρόταση).

- Ὁ ρήτωρ είπεν τὰς ἐπιφανεῖας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ'ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν (ειδικό ἀπαρέμφατο).

Επιμέλεια: Βασιλειάδου Μ. - Εσκιτζή Ρ. - Ευθυμιάδου Ν. – Μπάσιου Α. - Παρασχάκη Ε. - Σεβρής Κ. - Χατζηνικολάου Ν.